

שבט התשס"ט

בס"ד

"לא תחמד" - למה אסרה התורה לחמוד? לפרשת יתרו

כיון שחשב בלבו היאך יקנה דבר זה ונפתה לבו בדבר, עבר בלא תעשה, שנאמר "לא תתאוה" - ואין תאוה אלא בלב בלבד.

7. רש"י, בפירושו לדברים ה', יז

"ולא תתאוה" - ולא תירוג' (- כך תרגם אונקלוס), אף הוא לשון חמדה, כמו "נחמד למראה" (בראשית ב', ט) דמתרגמינן (- בתרגום אונקלוס) דמרגג למחזי.

8. בראשית ג' ו'

ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאנה הוא לעינים / ונחמד העץ להשקיל.

8. אונקלוס

"ונחמד העץ להשכיל" - יומרגג אילנא לאסתכלא ביה'

9. דברים י"ב, כ

"כי תאנה נפשך לאכול בשר".

הגדרת הלאו בשיטת היראים והסמ"ג ובשיטת הסמ"ק

10. בעל ספר היראים

"אבל חומד במחשבה בלא מעשה אינו עובר בלא תחמד".

11. בעל 'ספר מצוות קטן'

ואף על גב דאמרינן במכילתין (= מכילתא דרבי ישמעאל) "יכול בדברים, תלמוד לומר... ולקחת לך" - מה להלן מעשה אף כאן מעשה", מכל מקום נראה שאף בלב אסור, אך אינו נגמר להתחייב עליו עד שיעשה מעשה.

מיוש ראב"ע ופשטנים נוספים

12. ראב"ע במבוא לעשרת הדיברות

... גם 'תחמד' ו'תתאוה' מבטן אחד יצאו. והשם אמר (- בספר שמות) "לא תחמד בית רעך" כי אנשי השכל יקנו בית, ואחר כן אשה, ואחר כן עבד ואמה ושור וחמור לחרוש שדהו. וככה הם סדורים בפרשה הזאת. ומשה סידרם (- בספר דברים) על דרך אחרת, כי הבחורים חומדים אשה תחילה, ואחר כך בית...

13. הרמב"ם בהלכות גזלה ואבדה פרק א הלכה יא

התאוה מביאה לידי חימוד והחימוד מביא לידי גזל, שאם לא רצו הבעלים למכור אף על פי שהרבה להם בדמים והפציר ברעים, יבוא לידי גזל שנאמר (מיכה ב', ב) "וחמדו שדות וגזלו". ואם עמדו הבעלים בפניו להציל ממונם או מנעוהו לגזול, יבוא לידי שפיכות דמים. צא ולמד ממעשה אחאב ונבות.

14. פסיקתא רבתי פסקה כא

מפני מה נאמרו עשרת הדיברות בלשון יחידי (- כלומר, בלשון פנייה אל היחיד)? מפני שהיחידים ביטלו אותם...

"לא תחמד" - ביטל אחאב: "הרצחת וגם ירשת" (מל"א כ"א, יט).

15. מל"א כ"א ב'

ב תננה לי את פרמון ויהי לי לגן זרק, כי הוא קרוב אצל ביתי, ואתנה לך תחתיו פךים טוב ממנו, אם טוב בעיניך אתנה לך פךים מחיר זה.

ג ויאמר נבות אל אחאב חלילה לי מיהנה מתתי את נחלת אבתי לך:

ד ויבא אחאב אל ביתו סר וזעף על הדבר אשר דבר אליו נבות... וישפב על מטתו וישב את פניו ולא אכל לחם.

ז "קום אכל לחם ויטב לך, אני אתן לך את פךים נבות היזרעאלי".

טו קום רש את פךים נבות... כי אין נבות חי כי מת

1. שמות כ'

יג לא תחמד בית רעך {ס} לא-תחמד אשת רעך ועבדו ונאמתו ושורו ונחמרו וכל אשר לרעך.

2. דברים ה'

יז ולא תחמד אשת רעך {ס} ולא תתאנה בית רעך שדהו ועבדו ונאמתו שורו ונחמרו וכל אשר לרעך.

הגדרת האיסור

3. מכילתא דרשב"י

"לא תחמד" ולהלן הוא אומר "ולא תתאוה בית רעך" - לחייב [על תאוה בפני עצמה ועל] חמדה בפני עצמה.

איזו היא תאוה? האומר לנני (=הלוואי) שיהיה לי את מה שיש ביד חברי[חמדה - הכובש כבושין ליטלן. מניין התאוה אדם סופו לחמוד, שנאמר: לא תתאוה ולא תחמד.

"יכול שלא יאמר: לאוי (=הלוואי) עיני כעיני, לאוי (=הלוואי) שערי כשערו, תלמוד לומר 'שורו וחמורו...' דברים שאפשר להן לבוא תחת ידיך וחברך חסרן".

4. מכילתא דר' ישמעאל

או אפילו חומד בדיבור, תלמוד לומר (דברים ז', כה) "לא תחמד פסך ונהב עליהם ולקחת לך" - מה להלן עד שעושה מעשה, אף כאן עד שעושה מעשה.

5. הרמב"ם בספר המצוות

רס"ה: האזהרה שהוזהרנו מלהעסיק מחשבותינו בתחבולות היאך לרכוש קניין של זולתנו מאחינו. וזה הוא אמרו יתעלה "לא תחמד בית רעך". ולשון המכילתא: "לא תחמד" - או אפילו חימוד בדבר (= בדיבור), תלמוד לומר (דברים ז', כה) 'לא תחמד פסך ונהב עליהם ולקחת לך', מה להלן עד שעושה מעשה, אף כאן נמי עד שעושה". הנה נתבאר לך שהלאו הזה מזהיר מלעשות תחבולות כדי שנשיג לעצמנו דבר אשר חמדנו אותו מרכוש אחינו, ואפילו בקנייה ומתן דמים מרובים, והרי כל זה עברה על 'לא תחמד'.

רס"ו: האזהרה שהוזהרנו מלתלות מחשבותינו בכך שימצא חן בעינינו רכוש זולתנו ונשגה בו (- ביאור הרב קאפח: שלא נפעיל את מחשבותינו לחבב על עצמנו דבר שהוא של הזולת), לפי שזה יביא לידי עשיית תחבולה לרכישתו, וזה הוא לשון הלאו אשר נאמר בעניין זה, אמר "לא תתאוה בית רעך". ואין שני הלאוין בעניין אחד, אלא הלאו הראשון, והוא "לא תחמד", מזהיר מלרכוש מה שקנה זולתנו, והלאו השני מזהיר אפילו על התאוה והחינון (- מלשון 'חן') בלבד.

ולשון המכילתא [דרשב"י]: "לא תחמד בית רעך" - ולהלן הוא אומר 'לא תתאוה בית רעך', לחייב על התאוה בפני עצמה ועל החימוד בפני עצמו".

6. הרמב"ם בהלכות גזלה ואבדה פרק א הלכות ט-י

הלכה ט: כל החומד עבדו או אמתו או ביתו וכליו של חברו... והכביד עליו ברעים והפציר בו עד שלקחו ממנו, אף על פי שנתן לו דמים רבים, הרי זה עובר בלא תעשה, שנאמר "לא תחמד".... ואינו עובר בלאו זה עד שיקח החפץ שחמד, כענין שנאמר "לא תחמד כסף וזהב עליהם ולקחת לך" - חימוד שיש בו מעשה.

הלכה י: כל המתאוה ביתו או אשתו וכליו של חברו וכל כיוצא בהן...

מלחמות היוונים והברברים, בינם לבין עצמם ואלו נגד אלו, שתוארו בטרגדיות, נבעו כולן ממקור אחד: חימוד הממון, או התהילה, או התענוג. הרי זה מטיל הרס על המין האנושי.

"איך יהיה אדם שלא יחמוד דבר יפה בלבו?" - תשובת ראב"ע

22. ראב"ע במקומו (בביאור הארוך)

אנשים רבים יתמהו על זאת המצווה: איך יהיה אדם שלא יחמוד דבר יפה בלבו, כל מה שהוא נחמד למראה עיניו?

23. ראב"ע בפירושו לדיבר המקביל בדברים (ה', יז)

ורבים אמרו כי אין עוון במחשבת הלב, ואין עליהם שכר ועונש. ויש ראיות רבות להשיב עליהן (- לסתור את טענת הרבים הללו), ולא אאריך, רק אראה להם: "לב חרש מחשבות אָנוּ" (משלי ו', יח); "הַיְטִיבוֹת כִּי הִיא עִם לִבְבְּךָ" (דה"ב ו', ח); "הַיְטִיבָה ה' לְטוֹבוֹים וְלַיִשְׁרִים בְּלְבוֹתָם" (תהילים קכ"ה, ד). ומשה אמר בסוף [התורה]: "בְּפִיךָ וּבְלִבְבְּךָ לַעֲשׂוֹתוֹ" (דברים ל', יד). **ועיקר כל המצוות ליישר הלב, ורובם זָכָר. והמזיד והשוּגג יוכיחו.**

24. ראב"ע במקומו (בביאור הארוך)

ועתה אתן לך משל: דע, כי איש כפרי שיש לו דעת נכונה, והוא ראה בת מלך שהיא יפה, לא יחמוד אותה בלבו שישכב עמה, כי ידע כי זה לא יתכן, ואל תחשוב זה הכפרי שהוא כאחד מן המשוגעים, שיתאוה שיהיה לו כנפיים לעוף השמים ולא יתכן להיות. כאשר אין אדם מתאוה לשכב עם אמו, אף על פי שהיא יפה, כי הרגילהו מנעוריו לדעת שהיא אסורה לו.

ככה כל משכיל צריך שידע כי אשה יפה או ממון, לא ימצאנו אדם בעבור חכמתו ודעתו, רק כאשר חלק לו ה'... ובעבור זה, המשכיל לא יתאוה ולא יחמוד. ואחר שידע שאשת רעהו אסרה השם לו, יותר היא נשגבה בעיניו מבת מלך בלב הכפרי. על כן הוא ישמח בחלקו ולא ישים אל לבו לחמוד ולהתאוות דבר שאינו שלו, כי ידע שהשם לא רצה לתת לו, לא יוכל לקחתו בכוחו ובמחשבותיו ותחבולותיו, על כן יבטח בבוראו שיכלכלנו ויעשה הטוב בעיניו.

25. הספורנו

"לא תחמד" - יהיה הדבר אצלך לנמנע גמור, כי הנמנע לא יחמדהו הטבע כלל.

"הרשעים - ברשות לבן, אבל הצדיקים - לבן ברשותן"

26. בעל ספר החינוך בפרשת ואתחנן מצווה תט"ז

ואל תתמה לומר: ואיך יהיה בידו של אדם למנוע לבו מהתאוות אל אוצר כל כלי חמדה שיראה ברשות חברו, והוא מכולם ריק וריקים? ואיך תבוא בתורה מניעה במה שאי אפשר לו לאדם לעמוד עליו? שזה הדבר אינו כן, ולא יאמרו אותו זולתי הטיפשים הרעים והחטאים בנפשותם; כי האמנם ביד האדם למנוע עצמו ומחשבותיו ותאוותיו מכל מה שירצה, וברשותו ובדעתו להרחיק ולקרב חפצו בכל הדברים כרצונו, ולבו מסור בידו, על כל אשר יחפוץ יָטוּן.

והשם, אשר לפניו נגלו כל תעלומות, חופש כל חדרי בטן, רואה כליות ולב, אין אחת - קטנה או גדולה, טובה או רעה - מכל מחשבות האדם נעלמות ממנו, ולא נסתרת מנגד עיניו, ישיב נקם לעוברי רצונו בלבבם, ונוצר חסד לאלפים, לאוהביו המפנים לעבודתו מחשבותם. שאין טוב לאדם כמו המחשבה הטובה והזכה, כי היא ראשית כל המעשים וסופן. וזהו לפי הדומה עניין 'לב טוב' ששיבחו חכמים במסכת אבות (פ"ב מ"ט).

27. בראשית רבה ס"ז, ה'

הרשעים ברשות לבן:

"אָמַר נָבֵל בְּלָבוֹ... (תהילים י"ד, א)

"וַיֹּאמֶר עֵשָׂו בְּלָבוֹ... (בראשית כ"ז, מא)

"וַיֹּאמֶר יָרְבֵּעַם בְּלָבוֹ... (מל"א י"ב, כו)

"וַיֹּאמֶר הֶקָן בְּלָבוֹ" (אסתר ו', ו)

אבל הצדיקים - לבן ברשותן:

"וַחֲנָנִי הָיָה מִדְּבַרְתָּ עַל לִבִּי... (שם"א א', יג)

"וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל לִבּוֹ... (שם כ"ז, א)

"וַיִּשָּׂם דָּנִיֵּאל עַל לִבּוֹ... (דניאל א', ח)

דומין לבוראן:

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל לִבּוֹ... (בראשית ח', כא).

טו וַיְהִי כַשְׁמַע אַחָאָב כִּי מֵת נָבוֹת וַיָּקֵם אַחָאָב לְדָדַת אֶל כְּרֵם נָבוֹת הַיְזְרְעֵאֵלִי לְרִשְׁתּוֹ.

יט "הַרְצַחְתָּ וְגַם יָרַשְׁתָּ?!"

16. אגדות החורבן שבמסכת גטין (נח ע"א)

אמר רב יהודה אמר רב: מאי דכתיב (מיכה ב', ב) "וַעֲשֶׂקוּ נָבֵר וּבֵיתוֹ וְאִישׁ וְנַחְלָתוֹ"? מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשת רבו ושוליא דנגרי הוה, (= ושוליה של נגר היה). פעם אחת הוצרך (רבו) ללוות. אמר לו (- שולייתו): שָׁגַר אַשְׁתְּךָ אַצְלִי וְאֵלּוּנָהּ. שיגר אשתו אצלו. שהה עמה שלושה ימים. קדם (- רבו הנגר) ובא אצלו. אמר: אשתי ששיגרת לי לך, היכן היא? אמר לו: אני פטרתיה לאלתר, ושמעתי שהתינוקות נתעללו בה בדרך. אמר לו: מה אעשה? אמר לו: אם אתה שומע לעצתי - גרשה. אמר לו: כתובתה מרובה. אמר לו: אני אלוך ותן לה כתובתה. עמד זה וגרשה, הלך הוא ונשאה. כיון שהגיע זמנו ולא היה לו לפרוע, אמר לו: בוא ועשה עמי בחובך! והיו הם יושבים ואוכלים ושותין, והוא היה עומד ומשקה עליהן, והיו דמעות נושרות מעיניו ונפלות בכוסיהן. ועל אותה שעה נחתם גזר דין (- על חורבן ירושלים בימי בית שני).

האיסור מגן על 'רעך' מנוק חמדתו של החומד - מ"ד קאסוטו

17. הרמב"ם בהלכות שכנים פרק ב הלכה יד

"יש לכל אחד מהן לכופף את חברו לבנות הכותל באמצע (- החצר) כדי שלא יראהו חברו בשעה שמשתמש בחלקו".

18. הרב סמט

איסור 'לא תחמד' מלמדנו שאדם יכול לפגוע בחברו ולהסיג את גבולו גם בלבו ובמחשבותיו. עצם השתוקקותו ליכל אשר לרעהו מהוה 'הסגת גבול רוחנית', שאף שזוקה אינו ניכר לעין (ואף אינו מודע לרעהו זה), הוא חמור וקשה אף יותר מהיזק ראייה סתמי. לא ניתן לאמוד אותו במונחים כספיים ולא ניתן לתבוע את החומד את אשר לרעהו בבית דין, אך ניתן לאסור זאת בצו אחרון זה שבעשרת הדיברות.

19. מ"ד קאסוטו בפירושו לספר שמות

חידוש נשגב נמצא בדיבור 'לא תחמד'... האדם מחויב חיוב יסודי להימנע לא רק מלנאוף את אשת רעהו ומלגנוב מה ששייך לרעהו, אלא גם מלהשתוקק לאשת רעהו ולרכוש רעהו. אף בתשוקה זו הוא עובר עברה חמורה נגד העקרונות שבהצהרה האלוהית (- ההתגלות שבעשרת הדיברות). כנראה הכוונה היא לא רק שהתשוקה תוכל להביא לידי מעשה ומן הראוי לאסור אותה משום סיג, אלא גם שהתשוקה עצמה היא כבר הסגת גבול, במחשבה אם לא במעשה.

האיסור כהגנה על החומד עצמו - פילון האלכסנדרוני

20. אבות פ"ד מב"א

"הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם".

21. פילון האלכסנדרוני בחיבורו 'על עשרת הדיברות'

לבסוף אוסר הוא לחמוד, בידעו כי מִמְרָה החימוד וחורש רעה. הרי כל היפעלויות הנפש קשות, שמטלטלות הן ומזעזעות אותה בניגוד לטבע, ואינן מניחות לה להיות בריאה; אך קשה מכולן החימוד. שכן כל היפעלות אחרת, הבאה... מבחוץ, אינה כפי הנראה מרצונו; ואילו החימוד לבדו ראשיתו בתוכו ומרצונו הוא.

... בשעה שנתן אדם אל לבו טובה שאינה נוכחת, ושואף לזכות בה, הוא דוחף את נפשו למרחקים ומותחה עד מאוד מתוך כמיהה לגעת בטובה הנכספת... להוט לתפסה אך אינו מסוגל להגיע אליה, ומצבו כשל הרודף אחרי הנסוג מפניו במהירות קטנה משל הבורח אך במרץ שלא ינוצח... החימוד מטיל על אדם עונש כשל טאנטאלוס. הרי הלה היה מחטיא, בשעה שעמד לנגוע בהם, את כל החפצים שאף להשיגם. והנתון ביד החימוד, הצמא תמיד למה שלא בנמצא, לעולם אינו שבע, והוא מתפתל סביב שאיפתו הריקה.

... כאשר יקבל פטור וחופש, יבעיר היצר (- של החימוד) ויחריב לגמרי את הכול... התשוקה לממון, או לאישה או לתהילה, או לכל דבר אחר המביא לידי תענוג - האם היא גורמת רעות קטנות ושבשגרה? כלום אין זו הסיבה לכך, שקרובי משפחה מתנכרים וממירים את חיבתם הטבעית באיבה בלא פיוס; שארצות גדולות ורבות-אדם נעשות שממה בשל סכסוכים פנימיים; שהיבשה והים מתנלאים אסונות המתחדשים תמיד עקב קרבות בין ציים ובין חילות רגלים?